

**SOLIQ MA'MURCHILIGIGA ZAMONAVIY AXBOROT-KOMMUNIKATSIYA TEXNOLOGIYALARINI JORIY ETISH ORQALI
SOLIQ BAZASINI KENGAYTIRISH YO'LLARI**

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

mustaqil tadqiqotchisi

Raxmonqulov Umidjon Rustam o'g'li

Annotatsiya. Mazkur maqolada soliq ma'murchiligiga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish orqali soliq bazasini kengaytirish masalalari yoritilgan. Tadqiqotda raqamli texnologiyalar, elektron hisobot tizimlari, onlayn nazorat va ma'lumotlar bazalarini integratsiyalash orqali soliq to'lovchilarni to'liq qamrab olish hamda yashirin iqtisodiy faoliyatni qisqartirish yo'llari tahlil qilingan. Shuningdek, xorijiy mamlakatlar tajribasi asosida O'zbekiston soliq tizimida raqamlashtirish jarayonlarini chuqurlashtirish va soliq ma'murchiligi samaradorligini oshirish bo'yicha takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: soliq ma'murchiligi, raqamlashtirish, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, soliq bazasi, elektron hisobot, soliq to'lovchilar, raqamli iqtisodiyot, soliq tizimi samaradorligi.

Kirish. Hozirgi davrda iqtisodiyotning raqamlashtirilishi soliq tizimining samarali faoliyat yuritishini ta'minlashda muhim omilga aylanmoqda. Soliq ma'murchiligiga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish soliq to'lovchilar faoliyatini shaffoflashtirish, soliq tushumlarini oshirish hamda soliq bazasini kengaytirishda asosiy vosita sifatida xizmat qilmoqda. Raqamli texnologiyalar yordamida soliq ma'lumotlarini yig'ish, qayta ishlash va tahlil qilish jarayonlari avtomatlashtiriladi, bu esa inson omili ta'sirini kamaytirib, soliq intizomini mustahkamlaydi. O'zbekiston Respublikasida ham soliq ma'murchiligini modernizatsiya qilish, elektron soliq tizimlarini keng joriy etish, onlayn nazorat mexanizmlarini takomillashtirish bo'yicha izchil islohotlar olib borilmoqda. Ushbu jarayonlar nafaqat soliq tushumlarini ko'paytirish, balki

tadbirkorlik subyektlari uchun qulay muhit yaratish, yashirin iqtisodiyot ulushini kamaytirish va soliq bazasini kengaytirishga xizmat qilmoqda. Shu boisdan, soliq ma'murchiligida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini qo'llash bo'yicha ilmiy asoslangan yondashuvlar va xorijiy tajribalarni o'rganish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Soliq ma'murchiligiga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish orqali soliq bazasini kengaytirish funksiyalari quyidagilardan iborat:

Axborot yig'ish va tahlil qilish funksiyasi. Zamonaviy AKT vositalari yordamida soliq to'lovchilarning moliyaviy operatsiyalari, daromad manbalari va aktivlari haqida ma'lumotlar real vaqt rejimida yig'iladi hamda tahlil qilinadi. Bu soliq bazasining to'liqligini ta'minlaydi. Nazorat va monitoring funksiyasi. Elektron hisob-kitoblar, onlayn kassa apparatlari va elektron schyot-fakturalar orqali soliqqa oid operatsiyalar ustidan uzluksiz nazorat o'rnatiladi. Bu yashirin iqtisodiy faoliyatni aniqlash va soliq intizomini oshirish imkonini beradi. Integratsiya va ma'lumot almashish funksiyasi. Soliq organlari, banklar, bojxona, adliya va boshqa idoralar o'rtasida yagona elektron axborot almashinuvi tizimini yo'lga qo'yish orqali soliq to'lovchilar haqidagi ma'lumotlar bazasi kengayadi. Avtomatlashtirish funksiyasi. Soliq hisob-kitoblarini, tahlil jarayonlarini va hisobot topshirishni avtomatlashtirish orqali inson omili kamayadi, natijada xatoliklar va byurokratik to'siqlar bartaraf etiladi. Shaffoflik va ochiqlik funksiyasi. AKT vositalari soliq to'lovchilar uchun soliq jarayonlarini ochiq va tushunarli qiladi, bu esa ijtimoiy ishonchni oshiradi va soliqqa ixtiyoriy rioya qilish darajasini ko'taradi. Prognozlash va rejalashtirish funksiyasi. Raqamli tahlil tizimlari yordamida soliq tushumlari, iqtisodiy faoliyat dinamikasi va budjet prognozlari yanada aniq shakllantiriladi. Samaradorlikni oshirish funksiyasi. Soliq ma'murchiligi jarayonlarining raqamlashtirilishi soliq organlari faoliyatini tez, aniq va iqtisodiy jihatdan samarali qiladi, bu esa soliq bazasining kengayishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Soliq ma'murchiligiga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish orqali soliq bazasini kengaytirish mezonlari quyidagilardan iborat:

Axborot tizimlarining integratsiyalashganlik darajasi. Soliq, bojxona, bank, adliya va boshqa davlat organlari o'rtasida yagona elektron axborot almashinuvi tizimining mavjudligi soliq ma'lumotlarining to'liqligi va ishonchliligini ta'minlaydi.

Elektron xizmatlardan foydalanish ko'lami. Soliq to'lovchilarning elektron hisob-kitob, e-hisobot, onlayn kassa va mobil ilovalar orqali soliq majburiyatlarini bajarish darajasi raqamlashtirish samaradorligini ko'rsatuvchi muhim mezon hisoblanadi.

Ma'lumotlar bazasining to'liqlik va aniqlik darajasi. Soliq organlarida mavjud ma'lumotlarning real iqtisodiy faoliyatga mosligi, xatoliklar va takroriy yozuvlarning kamayishi soliq bazasining sifatini belgilaydi.

Shaffoflik va ochiqlik darajasi. Soliq ma'murchiligi jarayonlarida axborot-kommunikatsiya texnologiyalari orqali ochiqlikni ta'minlash, soliq to'lovchilar uchun onlayn ma'lumotlarning ochiq bo'lishi soliq tizimiga ishonchni oshiradi.

Nazorat va tahlil mexanizmlarining avtomatlashtirilganligi. Soliq to'lovchilar faoliyati ustidan avtomatik monitoring va tahlil tizimlarining joriy etilishi yashirin iqtisodiy faoliyatni kamaytirish va soliq bazasini kengaytirishning asosiy mezonidir.

Soliq tushumlarining o'sish sur'atlari. AKT joriy etilganidan keyingi yillarda soliq tushumlari hajmining o'sish dinamikasi va soliq bazasining kengayish ko'rsatkichi samaradorlik mezoni sifatida baholanadi.

Inson omilining kamayish darajasi. Soliq ma'murchiligi jarayonlarida inson aralashuvining qisqarishi, korrupsiya xavfining kamayishi va avtomatlashtirilgan tizimlar ulushining ortishi muhim sifat mezoni hisoblanadi.

Soliq to'lovchilarni qamrab olish darajasi. AKT orqali yangi soliq to'lovchilarni aniqlash, ro'yxatga olish va ularni tizimga jalb etish soliq bazasining kengayganligini ifodalaydi.

Raqamli infratuzilma rivojlanish darajasi. Soliq organlarining texnik bazasi, server quvvatlari, dasturiy ta'minot va internet tarmoqlarining rivojlanganlik holati ham mezon sifatida e'tiborga olinadi.

Soliq ma'murchiligiga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish orqali soliq bazasini kengaytirishdagi muammolar quyidagicha guruhlanadi:

Tashkiliy va institutsional muammolar. Raqamlashtirish jarayonlarining sekin amalga oshirilishi. Ayrim hududlarda soliq tizimini to'liq raqamlashtirish uchun zarur infratuzilma va texnik baza yetarli darajada emas. Davlat organlari o'rtasida ma'lumot almashishdagi nomuvofiqlik. Soliq, bojxona, bank va statistika organlari o'rtasida yagona elektron ma'lumotlar bazasi to'liq integratsiyalashmagan. Kadrlar malakasining pastligi. Soliq organlari xodimlarining AKT bilan ishlash ko'nikmalari yetarli darajada emasligi yangi tizimlardan samarali foydalanishni cheklaydi.

Texnik va texnologik muammolar. Axborot tizimlarining barqaror ishlamasligi. Elektron soliq tizimlarida uzilishlar, ma'lumotlar bazasiga kirishdagi cheklovlar ko'p hollarda jarayonlarni sekinlashtiradi. Kiberxavfsizlik tahdidlari. Ma'lumotlar xavfsizligi, soliq to'lovchilarning shaxsiy ma'lumotlarini himoya qilish mexanizmlari yetarlicha mustahkam emas. Turli dasturiy platformalarning mos kelmasligi. Yagona texnik standartlar yo'qligi sababli axborot tizimlarini integratsiyalash qiyinchilik tug'diradi.

Iqtisodiy va moliyaviy muammolar. Raqamlashtirish loyihalarini moliyalashtirishdagi cheklovlar. AKT infratuzilmasini modernizatsiya qilish katta xarajatlarni talab qiladi, ayrim hollarda byudjet mablag'lari yetarli emas. Texnik xizmat ko'rsatish va dasturiy yangilanish xarajatlari. Elektron tizimlarni doimiy qo'llab-quvvatlash uchun doimiy mablag' ajratilishi talab etiladi. Tadbirkorlik subyektlarining raqamli xizmatlardan foydalanishdagi xarajatlari. Kichik biznes subyektlari uchun elektron tizimlarga ulanish va ulardan foydalanish xarajatli bo'lishi mumkin.

Huquqiy va me'yoriy muammolar. Qonunchilikdagi bo'shliqlar. Elektron soliq tizimlarini qo'llash, ma'lumot almashish va raqamli imzo qo'llanilishiga doir me'yorlar to'liq takomillashmagan. Ma'lumotlardan foydalanishdagi huquqiy cheklovlar. Ayrim ma'lumotlar maxfiy hisoblanib, ularni soliq organlari bilan

to'liq almashish imkonini bermaydi.

Ijtimoiy-psixologik muammolar. Soliq to'lovchilarning raqamli tizimlarga moslashmaganligi. Ba'zi soliq to'lovchilar, ayniqsa kichik tadbirkorlar, elektron tizimlardan foydalanish bo'yicha yetarli bilimga ega emas. Islohotlarga qarshilik kayfiyati. An'anaviy ish usullariga o'rganib qolgan xodimlar yangi raqamli tizimlarga nisbatan ehtiyotkorlik bilan yondashadi.

Xulosa va takliflar. Soliq ma'murchiligiga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish orqali soliq bazasini kengaytirish bo'yicha takliflar quyidagilardan iborat:

Soliq organlari faoliyatini to'liq raqamlashtirish strategiyasini ishlab chiqish. Har bir yo'nalish bo'yicha bosqichma-bosqich amalga oshirish dasturini joriy etish lozim. Davlat organlari o'rtasida yagona elektron platforma yaratish. Soliq, bojxona, bank, adliya va boshqa idoralar o'rtasida ma'lumotlar almashinuvi to'liq integratsiyalashgan bo'lishi zarur. AKT sohasida malakali kadrlar tayyorlash tizimini kuchaytirish. Soliq organlari xodimlari uchun muntazam o'quv kurslari, onlayn treninglar va sertifikatlash tizimini joriy etish taklif etiladi.

Yagona soliq ma'lumotlar bazasini shakllantirish. Barcha soliq to'lovchilar, ularning operatsiyalari va aktivlari bo'yicha ma'lumotlarni yagona tizimda jamlash kerak. Kiberxavfsizlikni mustahkamlash. Soliq ma'lumotlarini himoya qiluvchi maxsus xavfsizlik protokollari va zaxira nusxalash tizimlarini joriy etish lozim. Sun'iy intellekt va "Big Data" texnologiyalarini qo'llash. Soliq to'lovchilarning faoliyatini tahlil qilish va yashirin iqtisodiy faoliyatni aniqlashda AI algoritmlaridan foydalanish samaradorlikni oshiradi.

Raqamlashtirish dasturlarini barqaror moliyalashtirish. Soliq tizimini raqamlashtirish uchun davlat byudjeti, xalqaro moliya institutlari va xususiy sektor hamkorligini yo'lga qo'yish lozim. Elektron xizmatlardan foydalanishni rag'batlantirish. Elektron hisobot topshirgan yoki onlayn to'lov amalga oshirgan soliq to'lovchilarga imtiyozlar (masalan, jarimalarni kamaytirish, soddalashtirilgan xizmatlar) berish maqsadga muvofiq. Texnik infratuzilmani yangilash. Hududiy soliq boshqarmalarida serverlar, kompyuter texnikasi va

internet tarmoqlarini modernizatsiya qilish zarur.

Soliq to'lovchilar o'rtasida raqamli savodxonlikni oshirish. Onlayn platformalar orqali soliq jarayonlari bo'yicha interaktiv o'quv kurslarini tashkil etish lozim. Soliq tizimi ochiqligini ta'minlash. Elektron tizimlar orqali soliq to'lovchilar o'z majburiyatlari, hisob-kitoblari va to'lov holatini real vaqt rejimida kuzatish imkoniga ega bo'lishi kerak. Raqamli madaniyatni shakllantirish. Jamiyatda raqamli iqtisodiyot va elektron soliq tizimining afzalliklarini keng targ'ib qilish orqali ishonchni mustahkamlash zarur.

Adabiyotlar/Литература/Референсе:

Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодекси- Тошкент: Гафур Гулом нашриёт уйи 2020.- 640 б.